

Նոր ծնած ջորու շապիկը հագցնում են նորածներն և վեց օր այդպէս պահում: Ապա մի կտորը համայիւ շինում, վզից կախում, իսկ մնացածն սպիտակ շորի մէջ փաթաթած աղօթելով թաղում:

Սև շուռ, սև կաթու և սև աքաղաղ են պահում, որովհետև սրանք իմաց են տալիս չարերի մօտենալը, սրունցից և յառաջանում է թփիւրն:

Երեխայի վզից շատերը դալլի տաւած են քաշ տնում, որ կրծելով լնակերքը շուտով մաշուի և ատամները շուտով ելնեն:

Երեխան առաջին ատամները հանելիս առկահատիկն են անում. հատիկի—խաշած և քամած ցորեն—հետ խառնում են մանր ընկալը, շաքարի մանրունք և շաքարեղէններ, երեխային նստեցնում և այդ բոլորը գլխից 'ի վայր ածում ասելով. «Ինչքո օր հատիկը գլխուս թափաւ, առկէքա ա ատպէս դուս թափիչ»:

Երեխայի ձգած ատամը գնում են մի բարձր տեղ և տնում երեխային, թէ այսչափ երկարիս:

Սրբ երեխան ազուկ է լինում—լեզուն չի բացւում,—եկեղեցու բանալին քսում են բերնին, որ սկսի խօսել:

Երեխային $\frac{1}{2}$ —3 տարի ծիծ են տալիս և կտրելիս՝ ծըծին ցիւ կամ ւարի աւզաւ են քսում, որ երեխան զարշի և ալլ ևս ծիծ չուտէ: Երեխային հին խնձախ չեն տալիս, որ բթամիտ չլինի:

Երեխային ուսման տալիս գիշերը նրա բարձի տակ կուտ գնացած (թոնիր ընկած, վառած) հաց և աղ են դնում, որ առաւօտ երեխան տալիս է շտնը՝ ասելով. «Քու սուր իզանդ ինձի տու, իմ քոս իզանս քեզի առ»:

ՄՈՆԻՏՈՐ ԿՈՏԻՆՈՎՈՒԹԻՒՆ.

Ախալքալաքի գաւառի հայ գիւղացի ծնողի սէրը գէպի իւր որդիներն այնքան զարգացած չէ. նա որդու վրայ նայում է աւելի շահագրգռական տեսակէտով. նրա համար որդին մի մալ է, որին ծախելու և գինն ուտելու իրաւունքն ինքն իրեն

սեպհակոսեւ է. իսկ աղջիկը՝ անելի միս է՝ որ աղել, համփել գուզէ:

Շատ հազիւ է պատահում, որ մօր օրօրն քնացնէր երեխային կամ մօր դասնաւորն խաղացնէր նրան իւր գրկի մէջ: Ամբողջ գաւառը շրջելով՝ ես հազիւ կարողացայ մի երկու օրօր և մի քանի տղանոցներս գտնել: Մօր խնամքն ու դաստիարակութիւնն՝ երեխային ձիւ տալուց և հազցնելուց այն կողմը չի անցնում, նա կրթւում է սքնկնել ելլելով, իւր անձնական փորձով: Միայնակ նստած էի օդի մի անկիւնում, երբ մի մայր մի տարեկան երեխային բերեց. նստեցրեց օթի քարին և գնաց: Նայում եմ՝ խեղճ երեխայի առաջ վառւում է կրակը, իսկ ըստեւ մի արշինից աւելի ցածր է, բաւական է մի շարժում, որ երեխան կամ ձեռքը այրի և կամ գլխի վերայ վայր ընկնի: Վախը տիրից ինձ. օտկայն երեխան քարէ արձանի նման անշարժ նստած էր. անցաւ 20 րոպէ, եկաւ մայրը և գրկեց: Երբ ես նկատեցի թէ չէ՛ վախենում վրտանդից, նա ձիւ աղելով պատասխանեց ինձ. «Դրող չի գիտնի, սարուեր է. էրկու անգամ ձեռքը վառեց, իրեք անգամ ակմբողաւ. Հիմի ալ ժամ չի գար»:

Երեխաների վերայ առանձին խնամք չտանելու համար հազիւ թէ կարելի լինի մեղադրել մօրը, որովհետեւ գերգաստանը վատ սկզբունքի վրայ է գրուած: Մայրը, մանաւանդ եթէ երեխան առջինէն է, իրաւունք չունի առանց կերտանց ասելու գնալ, երեխային ձիւ տալ, չնայելով, որ նա սաստիկ լալիս է: Նա պարտաւոր է իւր գործին Հեռեւել, մինչև կեսուրը կամ մեծ հարսերը չստան նրան՝ թէ տղան մեղք է՝ ձիւ տուր: Հակառակ գէտքում կը խօսեն նրա վրայ, կը հայհոյեն՝ թէ աղի տէր է եղէ՛ սահալի գլուխ մահանայ կէնէ՛ կառնէ նստիկը:

Գերդաստանը բացի սնունդ մատակարարելուց՝ երեխաների վրայ ոչ մի խնամք չի տանում, հանդերձն անգամ ինքը չէ անում. այդ հոգում է մայրը՝ իւր արնքազնով:

Այսպէս՝ երեխան, թէ աղջիկ և թէ տղայ, մինչև չորս տարեկան հատակը մեծանում է ազատ և անհոգ, առանց մի

կրթիչ ձեռքի հպատակելու, սակայն ամէն որ ձեռնուած է այս կամ այն գաղափարի բանի համար: Մայրն էլ նրան երկիւղ պատճառելու համար հազար ու մի նախապաշարումներով լցնում է գլուխը: Զորս տարեկան հասակում արդէն նա հասազ է լինում, և հետզհետե՛ մեծանալով՝ աղան հօրը, աղջիկը մօրն է ոգնում: Տղան հօրը ոգնելով, սովորում է հառազութիւն, սալապանութիւն և գութան քշել, իսկ աղջիկը մօրից սովորում է գուլպայ գործել և կար անել: Կերակուր եփել, իւղ հարել, պանիր շինել և այլն նա սովորում է հարս ժամանակ կենսութից:

Դպրոց լաւախոզ երեխաների թիւը շատ փոքր է և ժողովուրդն էլ գեալւա չէ ըմբռնել ուսման կարեւորութիւնը ¹⁾:

ԸՆԾԱՆԻՔԻ ԿԵՆՏՐՈՆ.

Ընտանիքի մէջ ամենից աւելի յարգանք, սէր վայելում է մայրը, նրան կամ նրա միջնորդութեանն են դիմում թէ որդիներն և թէ հարսերը: Սակայն հայրն աւելի ակնածութիւն է ազգում. մօրը սիրում են, հօրից վախենում, քաշւում: Մայրը գլխաւորապէս հրամայում է իւր սիրով, իսկ հայրը հեղինակութեամբ, վախով: Նոյն իսկ մայրը երկիւղ է առնիս որդիներին հօր անունով, երբ սրանք չեն ուզում իրեն լսել:

Հայրն ու մայրը ծերանալով, հետզհետե՛ կօրցնում են իրենց թէ իշխանութիւնը և թէ ստացած յարգանքը:

Նոյն իսկ որդիները սրտանց չեն սիրում իրենց ծերացած ծնողներին, սակայն հաւատալով թէ ինչ որ անեն իրենք իրենց ծնողներին, նոյնն ստանալու են իրենց որդիներից, ալդ պատճառով պատւում և յարգանքով են վարւում նրանց հետ:

Աւանդութիւնն ասում է, թէ մինը իւր ծերացած հօրը քիթոցի մէջ դրել տարել է ժայռի գլխից վալը գլորելու: Հայրըն ասել է թէ քիթոցից հանիլ և այնպէս գլորիլ: Եւ երբ որդին հարցրել է պատճառը՝ ծերունին պատասխանել է. «Որ-

¹⁾ Ճեղք ուղիքան պատճառով յետնդում ենք զատախ մեկնական և ժողովրդական բոլոր խաչերի մեծամասն նկարագրութիւնը: